

Girant la vista enrere, supòs que és natural -i previsiblement descoratjador, que un filòsof pensi en la formació de la nostra petita nació de dos en termes contractuals. La noció de contracte social ha acomplert un paper primordial en la història del pensament occidental. El seu principal progenitor fou Thomas Hobbes, filòsof anglès del segle XVII.

Per a Hobbes, la naturalesa era tosca, roja en dent i urpa, com diria més tard Tennyson (*). Hi va haver una època en què els humans vivien en *estat natural*, que en síntesi volia dir en estat de guerra els uns contra els altres. Ningú no es trobava fora de perill, ningú no era de fiar. Ni l'amistat ni la cooperació eren possibles. Vivíam com animals, o com Hobbes pensava que vivien els animals, i per tant la nostra vida era, en termes generals, «solitària, pobre, tosca, embrutida i breu».

Així va ser com, afirmava Hobbes, firmàrem un contracte, un acord. L'acord, fonamentalment, deia així: tu convens a respectar la vida, la llibertat i la propietat dels altres a condició que ells, al seu torn, convenguin a respectar la teva, vida, la teva llibertat i la teva propietat. De manera que convens a no matar als altres i ells convenen a no matar-te a tu. Acordes no esclavitzar els altres i ells acorden no esclavitzar-te a tu. Acordes no robar les cases ni les pertinences dels altres i ells convenen a no robar a casa teva ni les teves pertinences. La societat es basa en el principi de «guardar-se les espatlles» mútuament o, com a mínim, en el de «si tu em claves un punyal a l'esquena, jo te'l clavo a tu».

Hobbes parlava d'una transformació d'allò salvatge -tal com ell ho entenia- a allò civilitzat, i el contracte és el que facilita aquesta transformació. Si hom accepta el contracte, accepta certes limitacions a la seva llibertat, i la raó per la qual ho fa és perquè al final la vida millora. Aquesta és la finalitat i la justificació de la societat; aquest és el fi i la justificació de la moralitat.

Per desgràcia, la història de Hobbes sobre com ens situam per damunt de la naturalesa roja i crua i ens tornam civilitzats en lloc de salvatges presenta unes esquerdes per les quals podria passar perfectament un Brenin adult de setanta-set quilos. Abans del contracte, conta la història de Hobbes, érem salvatges; érem, natura roja i crua, i la nostra vida era solitària, pobre, etcètera. Després del contracte érem civilitzats i, per tant, la nostra vida era molt millor.

Una pregunta que pel que sembla mai no se li va ocórrer a Hobbes fou: ¿com aconseguir que els que són realment rojos en dent i urpa s'asseguin a la taula de negociacions? I el que és encara més important: ¿que ocorreria quan fossin allí? Si, amb anterioritat al contracte, tots érem tan toscos i estàvem tan embrutits com assegura Hobbes, ¿per ventura no aprofitaríem la classe de reunió necessària per a signar un contracte com una excel·lent oportunitat per massacrar un rival o dos o més aviat per imposar la nostra autoritat sobre la competència? La situació contractual seria un desastre, una carnisseria. La vida esdevindria més pobre i solitària, més tosca i embrutida i, sense el menor dubte, més breu. Heus aquí el problema: els contractes només són possibles entre gent civilitzada. Per tant, no és possible que un contracte converteixi en civilitzada la gent.

Malgrat l'evident veritat que la civilització humana no podria haver-se basat en el contracte, alguns filòsofs afirmen que resulta útil pensar en la civilització com si hagués estat creada així. La idea és que podem determinar com seria una societat justa -una societat equitativa- imaginant que la gent va triar viure segons les normes d'un contracte i després determinant quines serien aquestes normes. Jo també pensava així, però ja no. Ara crec que la importància del contracte rau en el que diu de nosaltres i, un cop més, es tracta d'una faceta gens afalagadora de la naturalesa humana.

De vegades l'important no es el que una teoria diu, sinó el que demostra. Tota teoria estarà sempre basada en un seguit de supòsits; pot ser que alguns siguin explícits -pot ser que l'autor de la teoria en sigui conscient i els esmenti-, però sempre hi ha alguns supòsits que no s'hi expliciten. És possible que no s'hi explicitin mai. En aquests casos, la tasca del filòsof és, fonamentalment, arqueològica: en lloc d'excavar en el sòl aprofundeix en la teoria, descobrint-hi, en funció del que li permetin el seu talent i la seva perseverança, els supòsits ocults en els que es basa la teoria. Això és el que la teoria demostra.

Què demostra la teoria del contracte social? Se suposa que és una història sobre la base i la legitimitat de la moralitat i la civilització. La pregunta és: de que tracta, en realitat? La resposta és: de dues coses. Una resulta més òbvia que l'altra, però cap de les dues no és falaguera.

El primer que demostra la teoria del contracte social és la nostra obsessió, essencialment humana -o, per a ser més exactes, *símica*-, amb el poder. La teoria implica una conseqüència clara: no tenim cap obligació moral amb ningú que sigui considerablement més dèbil que nosaltres. Tu signes un contracte amb algú per alguna d'aquestes raons: perquè aquest algú et

pot ajudar o perquè et pot perjudicar. Que necessites ajuda? No et preocupis: algú t'ajudarà si tu convens a ajudar-lo quan ell ho necessiti. Que vols evitar ser assassinat, atacat i esclavitzat? No hi ha cap problema: altres convindran a no fer-ho si tu convens a no fer-s'ho a ells. Però això significa que només tens motius per firmar un contracte amb algú que et pot ajudar o perjudicar. La idea en si d'un contracte només té sentit si assumim, almenys, certa igualtat de poder entre les parts contractants. En aquesta idea està d'acord gairebé tot el que creu en el contracte. La conseqüència és que qualsevol que sigui considerablement més dèbil -qualsevol que no pugui ajudar ni perjudicar- queda fora de l'àmbit del contracte.

Nogensmenys, no hem d'oblidar que, suposadament, el contracte justifica la civilització, la societat i la moralitat. Aquells que queden fora de l'àmbit de la civilització, resideixen fora dels límits de la moralitat. No es tenen obligacions morals amb els que són considerablement més dèbils. Aquesta és la conseqüència de la idea contractual de la civilització. La finalitat de la moralitat és aconseguir més poder: això és el primer que demostra la teoria del contracte social, el primer supòsit en el que es basa la teoria. Allò salvatge o allò civilitzat: quin dels dos és, en realitat, més roig en dent i urpa?

Si hi aprofundim, trobam el segon supòsit no esmentat. El contracte es basa en un sacrifici deliberat a canvi d'un guany previst: la renúncia a quelcom sols perquè es preveu obtenir alguna cosa millor a canvi. Vens la teva llibertat a canvi de protecció, ja que per a tu la protecció és superior a la llibertat. Per a poder obtenir la protecció del contracte, per a que altres protegeixin els teus interessos, tu hauràs d'estar disposat a protegir els d'ells. I això et pot costar temps, energia, diners, la teva seguretat, tal volta inclús la teva vida. Els sacrificis que realitzis per a poder obtenir la protecció del contracte no sempre són mínims; de vegades són importants. Només els fas perquè creus que en trauràs més a canvi.

Malgrat tot, aquesta és una llacuna crítica: en realitat no tens per què vendre la teva llibertat; no tens per què fer aquests sacrificis. Allò fonamental és que els altres creguin que els fas. «Et guardaré les espatlles», diràs, «si tu em guardes les meves». Però no importa que se les guardis de debò; el que importa és que l'altre cregui que se les estàs guardant. La veritat del teu sacrifici és irrellevant. En el contracte, la imatge ho és tot. Si pots fer-te amb les recompenses del contracte sense realitzar els sacrificis necessaris, clarament tindràs avantatge sobre el pobre imbècil que sí sacrifica el seus temps, energia, diners i seguretat. El contracte -per la seva pròpia naturalesa- recompensa l'engany. Si pots enganyar, obtindràs els beneficis del contracte sense haver de sufragar cap dels seus costos.

Els tramposos no triomfen, ens diem. Però el simi que hi ha en nosaltres sap que això no és cert. Els tramposos pocatraça, poc instruïts, mai no triomfen, sinó que són descoberts i pateixen les conseqüències: l'ostracisme, l'exclusió, el desdeny. Malgrat això, el que nosaltres, els simis, menyspreem és la matusseria dels seus esforços, la ineptitud, la potineria. El simi que hi ha en nosaltres no menysprea l'engany en si; ben al contrari, l'admira. El contracte no recompensa l'engany, sinó l'engany hàbil.

El contracte és suposadament el que ens converteix en éssers humans civilitzats, però el contracte també exerceix una pressió constant que indueix l'engany. El que ens va fer civilitzats en convertí en uns impostors. Però, al mateix temps, el contracte només pot funcionar si l'engany és l'excepció i no la norma. Si tothom aconseguís sempre enganyar els altres, tota possibilitat d'ordre o cohesió social s'enfonsaria. Així que el contracte ens va convertir en detectors de l'engany. L'impuls de ser uns impostors cada cop més hàbils va acompanyat de la capacitat de tornar-nos uns detectors de l'engany cada cop més espavilats. La civilització humana, i en darrer terme la intel·ligència humana, són producte d'una carrera armamentística, i les principals armes són les mentides. Si ets civilitzat i no ets mentider, probablement sigui perquè no ets un bon mentider.

Què diu això de nosaltres? ¿Quina mena d'animal pensaria en el seu bé més preuat, la moralitat, com en alguna cosa basada en un contracte? ¿Quina mena d'animal pensaria que podem determinar com seria una societat justa i equitativa pensant-hi en termes d'un contracte hipotètic firmat pels seus membres? Per a un llop, però sembla que no pas per a un simi, la resposta seria evident: un impostor.

Mark Rowlands, *El filósofo y el lobo*.

(*): «Who trusted God was love indeed / And love Creation's final law / Tho' Nature, red in tooth and claw / With ravine, shriek'd against his creed» (Alfred Lord Tennyson's *In Memoriam A. H. H.*, 1850).